

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 316:351+316.32

УКРАЇНА НА ГЕОПОЛІТИЧНІЙ МАПІ: ПОГЛЯД ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

О. Г. Стегній

*Інститут соціології Національної академії наук України,
вул. Шовковична, 12, м. Київ, Україна, 01021,
o.stegniy@gmail.com*

Проаналізовано динаміку та стан громадської думки населення України щодо зовнішньополітичної орієнтації держави. Розглядаються соціально-демографічні та політичні чинники її формування.

Ключові слова: громадська думка, зовнішньополітичні орієнтації, динаміка громадської думки.

Протягом усього періоду проведення моніторингового проекту “Українське суспільство” одним із постійних предметів соціологічного вивчення є зовнішньополітичні орієнтації наших громадян. Справді, якому шляху розвитку України населення країни надає перевагу і який власне рівень суспільної підтримки прозахідного та проросійського вектора зовнішньої політики? Ці запитання залишаються актуальними для української держави, її перспектив знаходження свого місця на геополітичній карті сучасного глобалізованого світу.

Для вимірювання зовнішньополітичних орієнтацій звернемося до відповідей на моніторингове запитання “*Якому шляху розвитку України Ви віддаєте перевагу?*”. Респондентам пропонується перелік із шести альтернатив, з яких вони мають змогу вибрати лише одну. Меню відповідей побудовано так, що три альтернативи припадають на Росію в різних конфігураціях (у рамках СНД, східнослов'янського блоку та безпосередньо сама Росія). Натомість прозахідний вектор представлений лише однією альтернативою – “розвиненими країнами Заходу”. Такий нерівномірний розподіл по осі “захід-схід” може впливати на відповіді респондентів, оскільки у випадку Росії існує можливість обрати три конфігурації тісних відносин з цією країною. Тоді як альтернатива “розвинені країни Заходу” не дає можливості респондентам висловити

своє окреме ставлення як до пріоритетності відносин з країнами Європейського Союзу, так і з США, яке, цілком можливо, може суттєво відрізнятись.

Ще одна альтернатива призначена для тих, хто налаштований на підтримку “самостійницького” шляху розвитку. І нарешті, прихильники децентралізованого регіонального підходу до зовнішньої політики мають змогу вибрати альтернативу “різні регіони України мають обирати свій шлях”. Відразу ж зауважу, що подібний підхід є мало реалістичним з огляду на те, що розроблення зовнішньої політики є прерогативою виключно центральних органів законодавчої та виконавчої влади. Інша справа – налагодження двосторонніх відносин між окремими регіонами із співставленими територіальними спільнотами зарубіжних країн в окремих соціально-економічних сферах, культурного обміну в рамках загальнодержавної зовнішньої політики України з цими країнами.

В окремі роки проведення моніторингу меню альтернатив до вказаного запитання зазнавало певних змін. Так, у моніторинговій анкеті з 1994 по 1996 рр. альтернатива східнослов'янського блоку була відсутня, оскільки фігурувала інша – “створювати Балто-Чорноморський союз”. За шість років проведення моніторингу (з 1994 до 1999 рр.) останню альтернативу в середньому підтримував один відсоток респондентів, що дало можливість безболісно вилучити її з анкети. Варто зауважити, що в період з 2002 по 2004 рр. меню альтернатив було тимчасово скорочено до п'яти внаслідок відсутності варіанта “різні регіони України мають обирати свій шлях”.

Для отримання максимально повної картини в анкеті передбачається також варіант відповіді “інше”, який, однак, у силу використання обраного методу збирання емпіричних даних (роздаткове анкетування) і намагання спростити процедуру самозаповнення анкети не вимагає від респондента письмового уточнення цієї відповіді.

Проаналізуємо динаміку зовнішньополітичних орієнтацій наших громадян за майже двадцятирічний період (1994–2012 рр.). Серед перемінних чинників впливу на зазначені орієнтації використаємо раціонально-оцінні судження і набір соціально-демографічних характеристик.

Раціонально-оцінні судження включають у цьому випадку територіально-громадянську самоідентифікацію та особисту цінність державної незалежності України. Набір соціально-демографічних характеристик респондентів складається з вікових та освітніх груп; рідної мови респондента; географічного місця проведення більшої частини дитинства; типу населеного пункту і регіону проживання на момент проведення анкетування.

Як видно з наведених даних, протягом усього періоду моніторингового спостереження мали місце хвилеподібні коливання підтримки пріоритетності того чи іншого зовнішньополітичного вектора. Якщо ж говорити про динаміку підтримки громадською думкою кожного з наведених векторів, то тут можна виокремити такі тенденції.

Після максимального піку підтримки розширення зв'язків з СНД у 1994 році (як можливого варіанта відновлення міждержавних зв'язків колишніх республік СРСР) та поступового скорочення до 24 відсотків у 1998 році в наступні півтора десятиліття настає стабілізація охолодженого ставлення наших громадян до такої зовнішньополітичної перспективи України. Водночас рівень поміркованої суспільної підтримки пріоритету відносин

Таблиця 1

Динаміка зовнішньополітичних орієнтацій населення України, 1994–2012 рр. (%)

	1994	1998	2000	2002	2004	2005	2008	2010	2012
Шляхи розвитку України	40,5	23,8	15,4	13,4	13,1	10,9	12,5	14,9	14,5
Першою чергою розширювати зв'язки в рамках СНД	16,6	5,0	4,1	8,6	11,4	8,3	10,5	13,1	11,3
Відносини переважно з Росією	-	23,7	22,8	34,0	34,3	29,3	29,8	26,8	23,4
Зміцнювати найперше східнослов'янський блок	12,6	12,8	16,5	12,7	14,4	17,9	17,7	14,1	16,5
Встановлювати зв'язки першою чергою з розвиненими країнами Заходу	12,9	17,7	26,1	22,2	17,1	20,2	19,3	20,6	22,2
Опиратися найперше на власні ресурси	4,1	5,0	3,5	-	-	2,9	2,3	2,0	3,0
Різні регіони України мають обирати свій шлях	3,7	2,5	1,5	1,0	1,3	1,6	0,7	0,8	0,3
Інше	9,7	9,5	10,1	8,1	8,4	9,0	7,2	7,8	8,8
Важко сказати, не відповіли									

з Росією, незважаючи на кілька відчутно спадаючих хвиль, у цілому залишається незмінним. Але найменших коливань за весь період соціологічного спостереження зазнала підтримка прозахідного курсу. Що ж до вагомості підтримки геополітичних пріоритетів, то тут протягом останнього десятиліття громадська думка підтримує насамперед два шляхи розвитку, які, однак, достатньо суперечать один одному. З одного боку, пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку, а з іншого – пріоритет опори на власні ресурси, зміцнюючи незалежність. При цьому однозначно найменшу підтримку за весь час проведення моніторингу має регіональний підхід до визначення зовнішнього курсу України.

На окрему увагу соціальних дослідників заслуговує той факт, що протягом двох десятиліть моніторингу майже кожний десятий респондент не може визначитися щодо пріоритетності того чи іншого шляху зовнішньополітичного розвитку своєї країни. Аналіз соціально-демографічної характеристики респондентів виявив, що ця категорія загалом рівномірно розподіляється серед усіх учасників анкетування за певним винятком малоосвічених (з початковою та неповною середньою освітою), на яких припадає в середньому половина від загальної кількості тих, що не відповіли.

Розглянемо рівень підтримки трьох основних векторів зовнішньої політики України серед різних категорій респондентів. Поміж трьох конфігурацій проросійського вектора оберемо варіант пріоритетного зміцнення східнослов'янського блоку. Ця альтернатива є менш чутливою для реакції громадської думки до ситуативних ускладнень українсько-російських двосторонніх відносин та довготривалої критики малоефективності такої форми співробітництва між колишніми радянськими республіками, як СНД. Натомість у цілому абстрактне поняття “східнослов'янський блок”, без чіткого пояснення можливих принципів його

організаційного оформлення та функціонування, виглядає скоріше доволі привабливим зовнішньополітичним орієнтиром¹.

Таблиця 2

Рівень підтримки основних векторів зовнішньої політики України окремими категоріями респондентів, 1994–2012 рр. (%)

Категорії респондентів	Динаміка рівня підтримки основних векторів								
	1994	1998	2000	2002	2004	2005	2008	2010	2012
Вікові групи	Пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку								
до 30 років	-	16,8	17,7	23,5	26,4	24,0	25,8	22,2	19,4
від 30 до 55 років	-	24,7	20,9	34,2	35,8	30,2	28,9	28,4	21,8
Понад 55 років	-	27,2	29,6	41,2	37,9	31,7	34,2	27,1	29,0
Освітні групи									
Неповна середня	-	25,7	25,6	40,2	34,6	30,4	31,8	21,7	25,2
Середня загальна	-	21,1	23,0	39,3	34,2	29,8	31,8	27,0	23,8
Середня спеціальна		24,2	16,1	30,9	32,9	29,6	26,5	33,8	22,6
Вища	-	20,0	26,0	30,8	35,3	23,0	30,5	24,1	21,0
Рідна мова									
Українська	-	19,4	16,4	26,6	29,8	22,1	25,1	21,7	18,6
Російська	-	31,5	34,3	48,1	42,1	42,9	39,5	36,9	33,4
Вікові групи	Першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу								
до 30 років	22,0	21,9	26,3	22,4	24,0	22,7	19,3	18,0	21,3
від 30 до 55 років	12,5	13,2	15,9	12,3	14,0	19,8	20,4	13,4	18,2
понад 55 років	7,3	5,7	10,2	6,7	8,3	11,3	12,0	12,7	9,9
Освітні групи									
Неповна середня	8,3	8,2	11,7	3,9	9,9	13,8	12,9	11,8	10,6
Повна середня	16,9	15,0	19,7	9,7	17,0	17,8	14,2	15,0	15,5
Середня спеціальна	15,0	14,9	18,0	15,7	17,0	19,9	18,7	12,3	18,6
Вища	16,8	14,8	18,6	16,6	17,8	27,3	21,5	18,5	25,3
Рідна мова									
Українська	17,0	13,8	18,6	15,2	17,2	23,3	22,7	19,0	20,1
Російська	7,5	11,2	12,4	8,4	9,7	7,8	8,4	4,6	9,1
Вікові групи	Пріоритетна опора на власні ресурси								
до 30 років	13,5	19,1	25,5	23,2	19,1	20,9	21,1	19,7	24,7
від 30 до 55 років	14,7	18,8	27,6	24,0	17,2	20,9	19,1	23,9	23,9
понад 55 років	11,1	15,0	24,1	18,9	15,5	18,7	18,2	15,9	17,7
Освітні групи									
Неповна середня	12,1	15,3	23,2	22,0	15,1	16,8	15,7	18,4	18,7
Повна середня	12,6	17,2	26,4	20,1	17,0	22,0	21,0	21,8	21,3
Середня спеціальна	13,6	20,9	28,7	21,8	21,3	20,7	19,6	19,0	23,9
Вища	13,8	24,1	28,3	23,6	16,2	24,0	20,6	23,7	24,9
Рідна мова									
Українська	17,1	22,9	33,4	29,0	22,2	24,5	22,4	24,6	24,6
Російська	6,2	9,3	13,1	10,1	8,7	12,6	13,6	12,1	17,3

¹ На користь такого вибору свідчить також той факт, що останніх півтора десятиліття в середньому 60 відсотків учасників моніторингу "Українське суспільство" скоріше позитивно ставляться до ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі [1].

На рівень підтримки пріоритетного зміцнення східнослов'янського блоку та першочерговість налагодження зв'язків з розвиненими країнами Заходу суттєво впливає вік респондента. Отримані емпіричні дані дають змогу стверджувати, що підтримка просхідного вектора зовнішньої політики України прямо пропорційна віку респондентів: чим вищим є вік, тим вагомішою стає підтримка. І навпаки, найвагоміша підтримка прозахідного вектора зафіксована з боку молоді до 30 років і поступово скорочується до мінімального значення серед респондентів передпенсійного та пенсійного віку. Натомість пріоритетність опори на власні сили знаходить однакову підтримку основних вікових груп.

Відповідно, рівень освіти респондентів нерівномірно впливає на основні зовнішньополітичні преференції. Так, рівень підтримки пріоритетного зміцнення східнослов'янського блоку та опори на власні ресурси загалом рівномірно розподіляється поміж усіх освітніх груп. Натомість респонденти з вищою освітою, порівняно з неповною середньою, суттєво більше підтримують першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу.

Серед соціально-демографічних характеристик респондентів найбільш виразно підтримка певних векторів зовнішньополітичної орієнтації поєднується з рідною мовою респондента. Розглянемо лише українську та російську мови, оскільки малочисельність у вибірковій сукупності носіїв інших мов (менше 50 одиниць спостереження) не дозволяє проводити коректний порівняльний аналіз.

Учасники анкетування, які вважають українську рідною мовою, порівняно з респондентами, які вважають рідною російську, протягом усього періоду проведення моніторингу більшою мірою підтримують пріоритетність опори на власні сили, зміцнюючи незалежність та налагодження зв'язків з розвиненими країнами Заходу, і значно менше надають підтримку зміцненню східнослов'янського блоку України з Росією та Білоруссю.

Населений пункт, де пройшла більша частина дитинства респондента¹, тип поселення і макрорегіон проживання розглядаються в цьому випадку як територіально-просторові чинники підтримки основних зовнішньополітичних векторів розвитку нашої країни.

Варто зауважити, що за межами України тип населеного пункту, де пройшла більша частина дитинства респондентів, не аналізувався через причину мінімальної кількості одиниць спостереження.

Проаналізуємо вплив населеного пункту, де пройшла більша частина дитинства респондента, на рівень підтримки основних зовнішньополітичних векторів України з двох позицій: аналіз типів населених пунктів у межах нашої країни та порівняльний аналіз усереднених даних по лінії в межах та за межами України. Моніторинг громадської думки показує, що в межах України тип населеного пункту, де пройшла більша частина дитинства, фактично не впливає на зовнішньополітичні преференції респондентів.

Натомість на рівень підтримки основних векторів зовнішньої політики впливає місцезнаходження цього населеного пункту на території нашої країни або за її межа-

¹ Це запитання регулярно ставиться в моніторингу "Українське суспільство", починаючи з 2000 року.

ми. Ті респонденти, дитинство яких головно пройшло на території України, меншою мірою підтримують пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку і більшою – першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу та пріоритетність опори на власні сили, зміцнюючи незалежність. Відповідно, серед учасників анкетування, більша частина дитинства яких проходила за межами нашої країни, спостерігається інша картина.

Таблиця 3

Територіально-просторові чинники підтримки основних векторів зовнішньої політики України, 1994–2012 рр. (%)

Територіально-просторові чинники	Динаміка рівня підтримки основних векторів								
	1994	1998	2000	2002	2004	2005	2008	2010	2012
<i>l</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Населений пункт, де пройшло дитинство	<i>Пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку</i>								
У середньому по Україні, в т. ч.:			22,7	30,0	33,6	30,2	29,0	27,1	21,1
Велике місто	-	-	26,4	24,3	34,4	31,7	29,9	26,9	16,8
Невелике місто	-	-	24,7	31,3	34,4	33,1	29,1	29,6	25,8
Село	-	-	17,1	34,4	31,9	25,8	28,0	24,8	20,6
За межами України	-	-	35,5	50,1	51,3	40,3	47,6	33,3	39,2
Тип поселення									
Київ	-	17,8	10,0	18,0	31,1	14,6	17,5	19,0	9,4
Велике місто	-	25,0	27,5	38,7	34,6	34,3	34,6	28,0	25,8
Невелике місто	-	24,2	26,9	35,1	38,3	31,9	27,7	28,5	26,9
Село	-	23,2	16,7	31,0	31,2	24,4	29,3	25,3	20,9
Макрорегіони									
Захід	-	9,8	3,7	7,1	14,8	5,8	12,1	10,0	5,2
Центр	-	23,0	17,3	31,2	34,4	23,4	23,0	25,2	21,7
Схід	-	28,2	37,8	47,6	43,4	42,5	38,1	33,7	36,9
Південь	-	30,4	30,1	44,4	40,1	41,3	45,7	35,4	27,7
Населений пункт, де пройшло дитинство	<i>Першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу</i>								
У середньому по Україні, в т. ч.:			20,6	13,6	14,5	18,6	17,2	13,5	19,1
Велике місто	-	-	26,9	11,5	12,2	15,6	15,3	11,4	24,4
Невелике місто	-	-	18,1	17,3	16,4	21,3	14,5	13,6	15,4
Село	-	-	16,9	12,2	14,8	19,0	21,8	15,4	17,5
За межами України	-	-	5,0	3,0	8,1	7,3	6,6	6,7	7,5
Тип поселення									
Київ	16,5	17,8	35,0	10,1	26,7	20,8	25,8	28,0	30,2
Велике місто	12,9	12,1	12,6	11,1	12,3	14,8	12,8	9,2	16,4
Невелике місто	11,3	13,9	15,6	14,4	13,5	19,6	16,6	14,4	14,5
Село	15,1	11,5	17,9	13,4	15,7	19,1	21,6	16,0	15,9

Закінчення табл. 3

Макрорегіони									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Захід	29,0	24,6	32,8	29,2	31,5	39,3	32,8	35,0	36,7
Центр	12,2	11,2	17,5	9,8	13,9	18,2	21,9	15,4	17,6
Схід	7,7	8,7	8,0	8,2	7,2	7,0	8,6	4,4	6,5
Південь	9,1	10,2	11,2	8,9	9,8	12,2	9,5	5,6	8,5
Населений пункт, де пройшло дитинство	<i>Пріоритетна опора на власні ресурси</i>								
В середньому по Україні, в т.ч.:			27,4	23,3	17,4	20,1	19,4	20,6	25,3
Велике місто	-	-	24,2	27,4	14,6	20,0	17,4	17,6	33,1
Невелике місто	-	-	25,4	18,7	16,2	18,2	21,7	23,3	22,8
Село	-	-	32,7	23,9	21,4	22,1	19,0	20,9	19,9
За межами України	-	-	15,3	11,0	6,3	7,9	9,5	15,2	8,1
Тип поселення									
Київ	17,6	24,3	34,0	38,2	13,3	38,5	36,1	26,0	41,7
Велике місто	12,3	15,4	20,6	17,1	14,4	18,4	17,1	18,3	23,6
Невелике місто	12,5	17,2	27,1	24,8	16,5	18,0	20,6	20,6	23,4
Село	14,1	19,3	29,1	23,0	21,1	21,0	17,5	21,8	17,2
Макрорегіони									
Захід	24,3	30,5	44,2	40,9	32,4	31,3	27,6	33,0	30,7
Центр	12,7	20,3	33,2	27,2	15,6	25,1	22,6	20,3	22,4
Схід	6,7	9,5	12,4	8,7	7,0	10,0	13,8	15,3	17,1
Південь	12,2	12,7	16,4	14,9	17,0	15,4	13,9	16,6	20,0

За винятком ситуативних сплесків в окремі роки¹, тип поселення, в якому респонденти проживали на момент проведення анкетування, фактично не впливає на рівень підтримки основних зовнішньополітичних векторів. Водночас моніторинг чітко фіксує макрорегіональні відмінності, що знову нагадує про існування феномену “політичної географії” в сучасному українському суспільстві [2].

Пріоритетність зміцнення східнослов'янського блоку знаходить максимальну підтримку з боку мешканців Сходу і Півдня, тоді як жителі Заходу більшою мірою схиляються до підтримки першочерговості розширення зв'язків з розвиненими країнами Заходу та пріоритетності опори на власні сили. Що ж до респондентів Центру, то вони тяжіють до балансування між двома згаданими зовнішньополітичними полюсами.

Соціальні групи та індивіди демонструють у своїй поведінці численні види ідентичностей, включно з політичною і територіальною. Остання набуває чітких рис і стає вагомим чинником політичного життя в “багатоскладових суспільствах” (за

¹ Прикладом такого сплеску може бути 2012 рік, у якому порівняно з усіма попередніми анкетуваннями мешканці столиці набагато менше підтримали пріоритетне зміцнення східнослов'янського союзу на тлі значного зростання їхньої підтримки пріоритетної опори на власні сили.

А. Лейпхартом), де групи населення виокремлюються за певними сегментарними розрізненостями, передусім соціокультурними та ідеологічними.

Шлях особистості до територіально-громадянської спільноти включає такі віхи: пошук цієї спільноти, опертя на яку надає особистості впевненості; усвідомлення себе як її частинки, тобто інтеграція з “ми”; формування почуттів приналежності до спільноти, солідарності з нею; інтеріоризацію групових ідеалів, цінностей, інтересів, потреб, цілей, норм; формування почуття відповідальності особистості перед спільнотою.

Аналіз територіально-громадянської ідентифікації дає змогу виявити рівень ідентифікації індивіда з певним масштабом просторово-територіальної спільноти; визначити самоідентифікацію індивіда як соціального актора в рамках тієї чи тієї просторово-територіальної спільноти.

Для виявлення територіально-громадянської ідентифікації у наших дослідженнях респондентам пропонувалася семибальна шкала, на якій 1 – це перший локальний рівень (населений пункт), а 7 – макрорівень (громадянин світу).

Локальний рівень включає ідентифікацію зі своїм населеним пунктом або адміністративним районом у межах області, тоді як регіональний – з регіоном, під яким розуміють зазвичай область або кілька областей (як у випадку Галичини або Донбасу).

Для визначення впливу територіально-громадянської ідентифікації на рівень підтримки основних зовнішньополітичних орієнтирів нашої країни особливе значення має ідентичність з громадянами України. Досвід автора у проведенні порівняльного аналізу національно-групової ідентифікації українців та росіян у нашій країні свідчить, що в масовій свідомості респондентів поняття “справжній українець” розуміється, насамперед, як громадянин України, а не представник титульної нації [3], в нашому випадку етнічно-національна ідентичність.

Етнічно-національний рівень включає ідентифікацію з представниками свого етносу/нації, а пострадянський, відповідно, з населенням колишнього Радянського Союзу. І нарешті, транснаціональний рівень об’єднав тих, хто ідентифікував себе з громадянами Європи та світу (космополітична ідентичність).

У сучасному постмодерному світі особистість увіходить у нову систему координат самовизначення й самоідентифікації. Унаслідок активної взаємодії різних культур людина за допомогою масової інформації ідентифікує себе не тільки зі спільнотами “тут” і “тепер”, але також включається в глобальну систему соціального простору.

Аналіз позиції “громадянин світу” цікавий і з іншої причини. З одного боку, вибір цієї позиції може тлумачитися як міра усвідомлення людиною своєї свободи внаслідок зруйнування “залізної завіси” закритої радянської системи, її тотального контролю, як і прагнення до пізнання досягнень світової культури. З іншого боку, вибір цієї позиції може також свідчити про нехтування національними досягненнями, цінностями, про порушення міжгенераційних зв’язків і традицій.

Таблиця 4

Вплив територіально-громадянської ідентичності на зовнішньополітичні преференції, 2000–2012 рр. (%)

Територіально-громадянська ідентичність	Динаміка рівня підтримки основних векторів						
	2000	2002	2004	2005	2008	2010	2012
	<i>Пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку</i>						
Локальна	20,6	37,5	36,7	31,7	33,1	31,6	20,7
Регіональна	24,8	33,0	35,8	33,9	33,9	29,7	30,9
Громадяни України	19,8	26,2	29,8	25,0	26,0	22,3	20,9
Етнічно-національна	-	27,8	32,1	29,7	17,0	17,9	37,5
Радянська	45,5	57,9	51,6	52,1	44,4	42,7	40,4
Космополітична	8,9	15,3	31,8	15,7	17,6	22,8	18,2
	<i>Першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу</i>						
Локальна	15,2	11,4	11,5	12,9	14,3	8,8	15,5
Регіональна	16,0	14,2	10,8	19,1	8,3	8,5	14,0
Громадяни України	19,2	16,4	18,8	21,1	22,4	17,5	19,5
Етнічно-національна	-	14,8	19,6	16,2	29,8	25,0	6,3
Радянська	4,1	3,1	4,7	3,4	6,8	4,0	6,0
Космополітична	29,0	18,8	31,0	41,9	29,8	31,7	21,6
	<i>Пріоритетна опора на власні ресурси</i>						
Локальна	27,5	22,4	15,1	17,4	16,8	17,1	18,7
Регіональна	37,6	20,8	15,8	13,0	19,0	13,6	26,5
Громадяни України	28,7	24,8	20,5	24,3	21,0	24,9	25,6
Етнічно-національна	-	40,7	26,8	21,6	29,8	30,4	25,0
Радянська	8,6	6,1	4,7	7,5	13,0	6,5	9,9
Космополітична	26,1	31,7	18,0	17,2	25,4	23,7	25,0

Як видно з таблиці 4, найбільшими прихильниками пріоритетного зміцнення східнослов'янського блоку є респонденти, які ідентифікують себе з радянським народом, тоді як найменше подібні зовнішньополітичні орієнтації поділяють ті, хто має космополітичну ідентичність. Відповідно, підтримка першочерговості зв'язків з розвиненими країнами Заходу та пріоритетності опори на власні сили загалом рівномірно розподіляється серед респондентів з різними типами територіально-громадянської ідентичності, окрім мінімального рівня поміж учасників анкетування з радянською ідентичністю.

Зауважимо, що анкетування 2012 року фіксує суттєвий приріст підтримки пріоритетного зміцнення східнослов'янського союзу з боку респондентів з етнічно-національною ідентичністю (насамперед, росіян за національністю) з одночасним відчутним скороченням їхньої підтримки першочерговості зв'язків з розвиненими країнами Заходу. Водночас, останній зовнішньополітичний вектор отримав у цьому анкетуванні зростання підтримки з боку респондентів з локальною та регіональною ідентичністю.

Питання про геополітичні пріоритети зовнішнього курсу безпосередньо пов'язане з тим, наскільки обраний зовнішньополітичний вектор сприятиме збереженню і

зміцненню державної незалежності України. У сучасному глобалізованому світі така постановка питання є цілком слушною, і тому заслуговує на увагу соціолога до ідеї важливості державної незалежності своєї країни в масовій свідомості суспільства.

Рівень особистої важливості державної незалежності України вимірювався двічі – в 2002 та 2012 роках за п'ятибальною шкалою, де один бал означає “зовсім не важлива”, а п'ять – навпаки, “дуже важлива”. Враховуючи малочисельність респондентів, для яких державна незалежність зовсім не важлива (35 осіб у 2002 року та 27 осіб у 2012 році), ця категорія учасників анкетування аналізується спільно з тими, для кого незалежність України скоріше не важлива.

За останнє десятиліття фактично не змінилася частка тих, для кого державна незалежність зовсім або скоріше не важлива. Водночас спостерігається скорочення на третину кількості респондентів, для яких незалежність України є вкрай важливою. Подібне скорочення має наслідком збільшення частки тих, для кого державна незалежність є скоріше важливою, та тих, хто коливався з відповіддю (важко сказати, важлива чи ні).

Рівень надзвичайної важливості державної незалежності поєднується з максимальною підтримкою першочерговості зв'язків з розвиненими країнами Заходу та пріоритетності опори на власні сили, зміцнюючи незалежність.

Таблиця 5

Рівень особистої важливості державної незалежності серед прихильників основних векторів зовнішньої політики України

Рівень важливості державної незалежності	Динаміка рівня підтримки основних векторів			
	2002		2012	
	<i>Пріоритетне зміцнення східнослов'янського блоку</i>			
	N	%	N	%
Зовсім або скоріше не важлива	122	40,1	129	24,6
Важко сказати	329	40,1	407	26,3
Скоріше важлива	531	37,9	721	26,1
Дуже важлива	809	27,9	538	18,0
	<i>Першочерговість зв'язків з розвиненими країнами Заходу</i>			
Зовсім або скоріше не важлива	122	11,5	129	12,5
Важко сказати	329	7,6	407	12,3
Скоріше важлива	531	11,5	721	15,1
Дуже важлива	809	16,4	538	21,7
	<i>Пріоритетна опора на власні ресурси</i>			
Зовсім або скоріше не важлива	122	6,1	129	17,1
Важко сказати	329	10,6	407	15,5
Скоріше важлива	531	18,8	721	20,2
Дуже важлива	809	31,5	538	31,4

Узагальнюючи проаналізовані чинники впливу на геополітичні пріоритети населення України, можна стверджувати наступне. Рідна мова є чітким маркером підтримки певних зовнішньополітичних орієнтацій населення. Тому введення російської як

другої державної мови, окрім критичного скорочення присутності української мови в медійному та інформаційному просторі нашої країни, також призведе до зміцнення проросійської геополітичної орієнтації населення, не в останню чергу через залучення до аудиторії російських мас-медіа відповідного ідеологічного спрямування. На формування підтримки основних зовнішньополітичних орієнтирів української держави також дається взнаки феномен “політичної географії”. Максимальна підтримка зміцнення східнослов’янського блоку припадає на мешканців Сходу і Півдня, тоді як жителі Заходу та Києва більшою мірою підтримують першочерговість зв’язків з розвиненими країнами Заходу і пріоритетність опори на власні сили, а респонденти Центру займають проміжну позицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг. Т. 2. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 30.
2. *Стегній О.* Регіональний чинник розвитку політичної культури населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №3. – С. 94–122.
3. *Стегній А.* Опыт сравнительного анализа национально-групповой идентификации украинцев и русских в Украине // Национально-гражданские идентичности и толерантность. Опыт России и Украины в период трансформации. – К. : ИС НАНУ; ИС РАН, 2007. – С. 135.

Стаття надійшла до редколегії 19.06.2012

Прийнята до друку 11.07.2012

UKRAINE’S PLACE ON GEOPOLITICAL MAP FROM THE POINT OF VIEW OF PUBLIC OPINION

O. Stegnyy

*Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine,
Shovkovychna Str., 12, Kyiv, Ukraine, 01021,
o.stegnyy@gmail.com*

The dynamics and state of public opinion on foreign policy of Ukraine are analyzed. Social and demographic factors of its formation are considered.

Key words: public opinion, social orientations on state foreign policy, public opinion dynamics.

УКРАИНА НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ КАРТЕ: ВЗГЛЯД ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ

О. Г. Стегний

*Институт социологии Национальной академии наук Украины,
ул. Шовковичная, 12, г. Киев, Украина, 01021,
o.stegniy@gmail.com*

Проанализирована динамика и состояние общественного мнения населения Украины касательно внешнеполитических ориентаций государства. Рассматриваются социально-демографические и политические факторы его формирования.

Ключевые слова: общественное мнение, внешнеполитические ориентации, динамика общественного мнения.